

● Kitap Tanıtımı

Yoksulluğun globalleşmesi

ALPER DUMAN

MICHEL CHOSSUDOVSKY
**THE GLOBALIZATION OF POVERTY
IMPACTS OF IMF
AND WORLD BANK REFORMS**
ZED BOOKS, 1997

"Yoksulluk kader değil, kader olamaz..."
Cem Karaca

Chossudovsky bu kitabı niye yazmış olabilir? Bence en büyük amacı, dünya nüfusunun gittikçe yoksullaşan büyük bir bölümünün içinde bulunduğu vehametın 'geçici bir kader' olduğunu suratımıza haykıran ideologların maskesini düşürmek. Bizim de aşına olduğumuz 'önce pastayı büyütelim' çağrılarının aslında ne anlama geldiğini anlatmak.

* Öncelikle altını çizdiği temel noktaları teker teker sıralayalım. Chossudovsky'nin kelimeleriyle, 'Yapısal Uyum Programları' arkalarındaki serbest piyasa yanlısı söyleme rağmen aslında yeni bir müdahaleci dönemi tanımlamaktadır (s. 15). David Harvey'den esinlenerek (Harvey 1983, *Limits To Capital* ve Harvey 1987, *The Condition of Postmodernity*) bu tip bir dizi müdahaleci programlar paketinin, kapitalizmin son büyük krizi (1970 sonrası) için kısmi bir çözüm denemesi olduğu yolunda bir yorum yapılabilir. Gittikçe kontrolü imkânsızlaşan finans kapital, özellikle IMF programlarına tabi olan (en az yüz ülke) ülkelerin mali piyasalarını de-regüle ederek (düzensizleştirerek); eş zamanlı olarak kredi-borç döngülerini hızlandırıp derin-

leştirerek sermaye çevrim süresini (*turnover time*) kısaltmaya çalışmaktadır. Bu da sanayide önü alınamayan kâr oranlarının düşmesi eğilimine karşı sermayenin kısmi ve geçici bir sığınağı olabilir.

Yazarın Bretton Woods kurumları olarak adlandırdığı WTO (Dünya Ticaret Örgütü); IMF (Dünya Para Fonu) ve Dünya Bankası gibi kurumlar artık kuruluş amaçlarında öngörülen temsil mekanizmalarına (üye ulus-devletlerini temsil esası) aldırış etmeksizin doğrudan uluslararası finans çevrelerinin sözcüleri konumundadırlar.

Bahsi geçen krize bir tepki ve çözüm denemesi olarak bu programlar vasıtasıyla 'ucuz-emek ekonomileri' yaratılmaya çalışılmakta ve kriz içinde bulunan gelişmiş ülke sanayileri bu ekonomilere yönlendirilmektedir. Bu durum iki içsel problemi de beraberinde getirmektedir. Hem gelişmiş ülkelerde işsizlik oranları yüksek düzeylere tırmanmakta hem de satın alma güçleri törpülenen işçi kitleleri nedeniyle yeterli etkin talep yaratılamamaktadır. Emek gücünün bu biçimde değersizleştirilmesi tabi ki doğal ve toplumsal sınırlara kadar geçerli olabilecektir.

Gelişmiş Ülkelerde kamu borçlanması sayesinde finans kapital siyasi gücü de kontrol etme hatta eline geçirme noktasına gelmiştir (s. 18). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki yığınların kaderi de Chossudovsky'nin de belirttiği gibi birkaç spekülatörün dudakları arasındadır.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) yapılan onca vurguya rağmen Marx'ın öngörüsü gerçekleşmiş ve şirket evlilikleri ve satınalmalar yoluyla sermaye merkezileşmiş ve yoğunlaşmıştır. KOBİ'ler ancak büyük uluslararası şirketlerin yörüngesinde, bağımlı ve marjinal roller üstlenmeye zorlanmaktadır. Uluslararası şirketlerin kredi imkânları ve mali piyasaları etkileme güçleri göz önüne alınırsa KOBİ'lerin ne

denli dayanaksız oldukları rahatça anlaşılabilir.

Dünya çapında elektronik ağlar aracılığıyla dolanan spekülâtif sermaye -ki günlük mali sermaye dolaşım hacmi içinde gerçek meta ticaretiyle ilişkin oran %5'i bile bulmamaktadır- kara para ve sıcak para giriş çıkışlarını ulusal ekonomileri için hem yapısal bir öge, hem de bir tehdit haline getirmiştir.

Borç yükümlülükleri pek çok az gelişmiş ülkeyi boyunduruk altında tutarak, manevra yapabilme imkânından yoksun bırakmaktadır. Dikkat edildiğinde Yapısal Uyum Programları'nın hemen hemen tümünün asıl hedefinin de ülkelerin borç ödeme yeteneklerini bir şekilde yeniden tesis etmek olduğu görülebilir. Özellikle bizim gibi pek çok ülke borç ve faiz ödemeleri yüzünden ne yatırım hamleleri için derman bulabilmekte ne de varolan kaynakları ihtiyaçlar ölçeğinde dağıtabilmektedir.

Özellikle yetmişlerin sonu ve seksenlerin başında yaşanan borç krizlerinde alıştığımız gibi özel şirket, banka ve belediyelerin borçlanmaları Yapısal Uyum Programları ve IMF stand-by anlaşmaları çerçevesinde kamuya maledilmekte ve dolayısıyla bu borçlar da gittikçe yoksullaşan halkların omuzlarına yüklenmektedir.

Az gelişmiş ülkelerdeki devletlerin mali krizleri 'kısır döngü' içinde kıvranan hükümetlere adaletsiz vergilendirme 'olanağı' sunmakta bu da özellikle ülkemizde bir sosyal sınıftan diğer bir sosyal sınıfa gelir transfer edilmesi suretiyle cereyan etmektedir.

Bu ortamda az gelişmiş ülkeler bazı sektörlerde 'boğaz boğaza' rekabet etmeye zorlanırken patladığı söylenen uluslararası ticaretin kaymağını gelişmiş ülkelerdeki toptan ve perakende ticaret şirketleri ve finansal araçlar yemektedir (s. 87-88). Dahası zaten kısıtlı olan kalifiye, yüksek eği-

timli emekçiler gelişmiş ülkelerdeki bir kaç dev şirket için 'taşeronluk' yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Chossudovsky burada özetlediğim bu temel noktaları beşe ayırdığı kitabının ilk bölümünde etraflıca açıklıyor. Diğer dört bölümde sırasıyla Sahra-Altı Afrikası'ndan, Güneydoğu Asya'dan, Latin Amerika'dan ve Eski Sovyetler Birliği ve Balkan ülkelerinden seçilmiş ülke örnekleri ışığında Yapısal Uyum Programları ve Reform Paketlerinin o ülke halklarına neye malolduğunun hesabını çıkarmaya girişiyor. Özelleştirmelerden tutun da ekonomilerin 'dolarizasyonuna', sahte 'yoksullukla mücadele' girişimlerinden tutun da 'rant ekonomilerine' dek pek çok aşına kavramı görüngüler dünyasının altına ve ötesine geçerek deşifre etmeye soyunuyor. Belki de kitabının en özgün ve en etkili yanı giriştiği bu çabada pek çok canlı tanıklığa başvurması. Rusya'dan Vietnam'a, Brezilya'dan eski-Yugoslavya'ya, Ruanda'ya kadar bir dizi ülkede gerçekleştirdiği görüşmeler kitabının belkemiğini oluşturuyor. İstatistiklerle oynayarak enflasyonu düşük göstermeye çalışan hükümet yetkililerine karşı bir Rus'un ağzından "devlet bizi kandıramaz, bizi düpedüz soyduğunu biliyoruz" derken aslında milyarlarca kişiye tercüman oluyor. Bu yazının yer aldığı derginin de pek yakından tanıdığı Brezilya Devlet Başkanı Cardoso'nun daha Maliye Bakanıyken büyük işadamları ve finans çevrelerine yönelik sarfettiği " ... yazdıklarımı unutun" nidasına yerli halkın tepkisini bize aktarabiliyor yazar.

Bize şöyle ya da böyle benzeyen ülkelerin hikâyelerinin ayrıntılarını okumak çok zevkli. Hep bir aile içerisinde dönüyor ilişkiler. IMF'nin bizden sorumlu yetkilisi Martin Hardy 1991'de de Peru'yla ilgilenmiş mesela. Örneğin, eski Yugoslavya'nın bir türlü yeniden ödeme programına alınmayan borçları cumhuriyetler arasında

nasıl paylaştırılmıştır dersiniz. Bu borçların etnik nefretin kabarmasında ne gibi bir rolü olabilir ki. Tok açın halinden ne anlar.

Kitabın dili diğer İngilizce kaynaklara nazaran çok daha sade ve açık. Ama Türkçe'ye de yakın bir zamanda çevrileceği kuşağımıza kadar geldi. Yazarın Ottawa Üniversitesi'nde öğretim üyesi olduğunu da hatırlatalım.

Neyse sonucu kolaj bir epizodla bağlayalım. Fikret Şenses (*ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1997, cilt.24, n.3) son yazısında IMF ve Dünya Bankası reformları yanlısı bir yetkilinin durumu "... şişeden çıkan faydalı bir cin var, bir daha da kolayca geri sokul-

maz." diye tasvir ettiğini nakletmiş. Bunu ülkemizdeki darbe söylentileri kapsamında çokça rasladığımız "macun tüpten çıktı bir daha geri girmez" laflarına benzetebiliriz. Erdal İnönü bir konuşmasında bu amiyane benzetmeye plastik diş macunu tüplerinden dem vurarak, macunun kolayca geri tüpe sokulabildiği cevabını vermişti. Yani velhasıl macun da cin de nasıl ve nereden çıktıysa oraya tekrar geri sokulabilir. Cinlerle bu kadar uğraşan bir millete de bunun yolunu keşfetmek düşer. Unutmayalım ki bahsi geçen bizim de (cin masalı da dahil) hikâyemiz.